

onmenselijke schraapzucht hoogtij en er zijn streken, waar de man die zijn producten voor redelijke prijs verkoopt, tot de weinige uitzonderingen behoort.¹

Daarbij moet men dan wèl bedenken dat de contacten van de redacteurs van *Het Parool* in hoofdzaak in het westen des lands lagen.

★

Mag men van de boeren zeggen dat de financiële uitkomst van hun bedrijven het voor hen niet uitgesproken noodzakelijk maakte om producten clandestien te verkopen (zij hadden het beter dan tevoren), anders lag dit in een aantal branches van de kleinhandel.

Over het algemeen heeft deze kleinhandel zich in de bezetting beter staande kunnen houden dan men op het eerste gezicht zou menen – dat laatste op grond van het feit dat in vrijwel alle branches de hoeveelheid waren verminderde die men ter verkoop kon aanbieden. Betekende dat niet dat de omzet en dus de bruto winst dienovereenkomstig daalden en dat men dus, bij gelijkblijvende vaste lasten, in moeilijkheden kwam? Neen. Om te beginnen werden in tal van branches de handelsmarges verhoogd; de uitgavenpost 'reclame' kon dalen of viel zelfs geheel weg: de meeste klanten waren al blij indien een winkelier hen wilde helpen. De binding tussen winkelier en klant werd, bij alle wederzijdse geïrriteerdheid, sterker (de omzetzaling was bij de winkeliers geringer dan in de grootwinkelbedrijven en warenhuizen). Wat de levensmiddelenbranche betreft, ligt het voor de hand te veronderstellen dat met name in '41 en '42 uit het feit dat tussen een derde en de helft van de bevolking niet in staat was, alle bonnen voor levensmiddelen te presenteren, extra-inkomsten voor de kleinhandelaren voortvloeyden (wat aan levensmiddelen bleef liggen, werd tòch verkocht, maar dan tegen hogere prijzen²) – inkomsten die in een 'zwart potje' belandden dat buiten de boekhouding gehouden werd en dat men dus ook

¹ *Het Parool*, 59 (15 okt. 1943), p. 6-7. ² Voorzover personen die niet in staat waren hun bonnen te besteden, die bonnen zwart verkochten, kwam het niet tot verkoop van waren tegen zwarte prijzen want voor die waren werden dan normaal bonnen gepresenteerd, zij het niet door diegenen voor wie zij bestemd geweest waren. Neemt men een stad als geheel, dan moet een zekere onconvenientigheid opgetreden zijn ten aanzien van de presentatie van de bonnen: er werden meer bonnen gepresenteerd in de relatief welgestelde, minder bonnen in de relatief arme wijken. Voor de winkeliers in de arme wijken had dit het nadeel dat hun herbevoorrading door het CDK kleiner dreigde te worden; tegen de daaruit voortvloeyende in-